

С.І. Ткачук
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ
КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ
«ТЕХНОЛОГІЯ»**

В статті розкриваються сучасні вимоги до вчителя технологічної освіти. Аналізуються педагогічні умови ефективної підготовки майбутніх фахівців освітньої галузі «Технологія», формування в них технологічної культури як системи особистісної освіти та її основні компоненти.

Ключові слова: вчитель, учень, технологічна освіта, освітня галузь «Технологія», педагогічні умови, технологічна культура.

У дослідженнях багатьох вітчизняних учених, учителів-практиків сучасності висловлюються думки про те, що сьогодні в нашій державі йде становлення нової системи освіти, орієнтованої на входження у світовий освітній простір. Цей процес супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії і практиці навально-виховного процесу. Відбувається зміна освітньої парадигми: пропонується інший зміст, інші підходи, інше право, інші стосунки, інший педагогічний менталітет.

Сьогодні багато вчених висловлюють думку про зміну ролі вчителя. Він перетворюється з основного джерела і контролера знань в консультанта, організатора навчальної діяльності учнів, тобто в менеджера освіти. Зокрема, вчитель технологічної освіти повинний забезпечити необхідне технологічне утворення учнів, сформувати у них певний рівень технологічної культури. Отже, щоб навчати технології, вчитель повинний сам мати високий рівень технологічної культури, а також здібності і мотивацію до технологічної освіти школярів. При цьому однією з найбільш важливих проблем розвитку сучасної технологічної освіти є вдосконалення підготовки майбутніх учителів освітньої галузі «Технологія» до реалізації професійної діяльності на високому педагогічному рівні.

Уявлення про те, що міцне засвоєння знань можливе лише у тому випадку, коли вони спираються на досягнутий такими, що вчать, рівень психічного розвитку, було розглянуте в працях Л.С. Виготського, Д.Б. Ельконіна, В. В. Давидова та інших. Учені довели, що навчання стає ефективнішим тоді, коли воно орієнтується не на завершені цикли розумового розвитку, а підштовхує цей розвиток, прокладає йому дорогу.

У зв'язку з цим Є.М. Шиянов і І.Б. Котова говорять про роль, що змінюються, і характер діяльності вчителя в процесі навчання. Саме педагог «формує в учнів концептуальне бачення світу, способи подолання стресових і напружених ситуацій, прагнення зберегти власну суб'єктивність, визначає зони особистісного і професійного зростання, демонструє зразки конструктивної поведінки», таким чином, здійснюючи педагогічну підтримку учня.

Як відомо, однією з форм педагогічної підтримки є створення адекватних педагогічних умов. Опис педагогічних умов формування технологічної культури майбутнього вчителя припускає звернення до самого поняття умови. Філософська категорія умова виражає «відношення предмету до явищ, що оточують його, без яких він існувати не може. Сам предмет виступає як щось обумовлене, а умова - як відносно зовнішнє предмету різноманіття об'єктивного світу» [4]. Так умови являються об'єктивно існуючими феноменами, проте, можуть створюватися, усуватися і реконструюватися людиною.

Крім того, при розгляді педагогічних умов формування технологічної культури майбутнього вчителя ми враховуємо той факт, що «умови, впливаючи на явища і процеси, самі піддаються їх дії» [4]. У філософії категорія умова протиставляється категорії причини, основною ознакою якої є здатність породжувати певне явище або процес, умови ж можуть з різною часткою ймовірності привести до наміченого результату. Ці ідеї стали для нас продуктивними під час виявлення і опису педагогічних умов формування

технологічної культури майбутніх учителів технологічної освіти в процесі професійної підготовки.

У контексті особистісно-орієнтованої педагогіки, маючи на увазі складність і не лінійність розвитку особистості, неможливо планувати результат, тому основним компонентом формування технологічної культури майбутнього вчителя технологічної освіти бачиться в створення умов, які сприяють максимальному розгортанню культурних потенціалів, закладених в особистості студента.

Першою умовою формування технологічної культури майбутніх учителів технологічної освіти, адекватних його суті і структурі, ми вважаємо інтеграцію в зміст наочних дисциплін необхідного комплексу знань, що представляють когнітивний компонент професійно значущої технологічної культури. Цей комплекс включає знання суті основних технологічних понять, способів перетворюючої діяльності, основ інформатики та проектної діяльності, особливостей сучасного етапу науково-технічної революції, правових основ технологічної діяльності, можливостей використання сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, а також сенсомоторні знання і навички і ін.

В. Г. Афанасьєв відзначає, що при різкому збільшенні об'єму наукової і технічної інформації, відбувається її «старіння», швидке знецінення раніше отриманих знань. Якщо на початку минулого століття знання, отримані молодим фахівцем, могли служити йому десять і більше років, то тепер цей термін скорочується до кількох років, а то і менше. Природно, що досить розповсюдженні в нашій школі методи запам'ятовування, заучування знань вже пережили себе [1]. Запам'ятовувати знання, які до закінчення студентом університету можуть застаріти, - свідомо даремне заняття. Очевидно, на думку В. Г. Афанасьєва, єдиним виходом є така перебудова процесу навчання, щоб на всіх рівнях освіти, від середньої школи до вищої, забезпечувалося засвоєння знань, що давало б можливість не тільки безпосередньо застосовувати їх, але і формувало б здатність самостійно

освоювати нові досягнення науки, техніки і технології. У цих умовах головне завдання школи будь-якого ступеня полягає в тому, щоб навчити майбутнього фахівця творчо, нешаблонно мислити, самостійно вдосконалювати, оновлювати і розвивати свої знання.

Технологічні знання студенти отримують в ході викладання спеціальних дисциплін, таких як технологія обробки металу, технологія обробки деревини, технологія виготовлення одягу, технологія приготування їжі, основи інформаційних технологій і ін. Проте, часто дана інформація залишається у свідомості майбутніх вчителів технологічної освіти безвідносно до професійної діяльності і педагогічного процесу.

Тому представляється необхідним в меті формування технологічної культури майбутніх вчителів інтегрувати ці знання в спеціальному курсі «Основи технологічної культури» причиною того є, що дана дисципліна найбільш наближена до професійної діяльності вчителя технологічної освіти і відіграє одну з провідних ролей в розвитку їх технологічного світогляду і мислення, а також сприяє виявленню і поясненню ціннісного аспекту технологічних знань.

Актуалізація технологічних знань необхідна в підготовці майбутнього вчителя для того, щоб в подальшій професійній діяльності він міг здійснювати педагогічну підтримку розвитку і самореалізації учнів, стимулювати їх особистісні інтереси і потреби, спрямовувати їх як на пізнання, так і на формування ціннісно - змістового відношення до предмету, що вивчається, - технології.

Орієнтація змісту спеціальних дисциплін на формування технологічної культури студентів стане продуктивною, якщо при організації і подачі навчального матеріалу враховуватимуться такі чинники, як науковість матеріалу, його новизна, системність уявлення, практична значущість, між предметні зв'язки, різноманітність його подачі, тобто основні дидактичні принципи навчання, застосовні і для технологічної освіти.

При цьому важливо враховувати, що процес формування технологічної культури має будуватися на суб'єктно - діяльній основі, тобто на комунікативній взаємодії учасників освітнього процесу - викладачів і студентів. Комунікативна культура, культура спілкування є важливою компонентою професійно - педагогічної культури вчителя.

Педагогічні технології побудовані на нових методологічних наукових підставах : вибраний нами культурологічний погляд на навчання і виховання дозволяє визначити їх як входження дитини разом з педагогом в контекст сучасної культури. Про - освоєння, у - засвоєння і присвоєння культури — це доданки освітнього процесу, а знання про світ, уміння взаємодіяти зі світом і відношення до світу як такому — зміст освіти. На думку Н.С. Щуркової , в цьому входженні двох суб'єктів — дитини і педагога — в контекст культури вирішальну роль грає момент взаємодії цих суб'єктів, він вибудовується педагогом, його робота з дітьми — професійна робота, і момент взаємовідношення обумовлений професійною компетенцією.

Організація дидактично-комунікативного середовища, що включає дискусії, диспути, конференції, інтерв'ю як форм реалізації діалогу, виступає як наступна педагогічна умова, сприяюча ухваленню майбутніми вчителями технології професійно - педагогічної і технологічної культури, їх переживанню як особистісно- значущих, формуванню ціннісного відношення до педагогічної діяльності, до себе, як її суб'єкту, до особистості учня.

Таким чином, проблема підготовки майбутнього вчителя набуває сьогодні все більшого значення. Саме з умінням вчителя так спроектувати і здійснити діалог, в якому діяльність учня буде суб'єктною, варіативною і успішною, багато педагогів пов'язують, насамперед, гуманізацію навчального процесу в сучасній школі. Такий підхід до підготовки вчителя, спираючись на результати дослідження психологів тощо; контактів в області механізму загальної діалогової взаємодії, буде сприяти підвищенню.

Одним з принципів діяльності вчителя технологічної освіти (і ми знаходимо подібне твердження готовності майбутнього вчителя до творчої роботи.

В роботах багатьох учених, що вивчають дану проблему) є перехід від техніцизму трудового навчання до технологічної освіти, суть якої - пріоритет засобу над результатом навчання з урахуванням психологічних, соціальних, економічних, екологічних і естетичних наслідків. Майбутній фахівець повинний володіти професійною мобільністю і уміннями, що дозволяють йому оперативно реагувати на постійно виникаючі зміни в перетворюючій діяльності.

Практична спрямованість підготовки вчителів технологічної освіти повинна зводитися до передачі студентові професійних і загальнокультурних знань, умінь і навиків, орієнтованих на формування в процесі навчання адекватних уявлень про сучасний та перспективний матеріальному виробництву і суспільстві, видах і характері діяльності людини виробничих та невиробничих сферах.

Досвід активного навчання у всіх одиницях системи професійної освіти показує, що за допомогою його форм, методів і засобів можна ефективно вирішувати цілий ряд завдань, важко досяжних в традиційному навчанні, такі, наприклад, як: формування не тільки пізнавальних, але і професійних мотивів і інтересів; виховання системного мислення фахівця, що включає цілісне розуміння не лише природи і суспільства, але і себе, свого місця у світі; формування цілісного уявлення про професійну діяльність у великих фрагментах; навчання колективній розумовій і практичній роботі, формування соціальних умінь і навиків взаємодії і спілкування, індивідуального і спільного ухвалення рішень, виховання відповідального відношення до справи, соціальних цінностей і установок професійного колективу, суспільства в цілому; оволодіння методами моделювання, а також математичного, інженерного та соціального проектування [2].

Сукупність традиційних і інноваційних методів професійної підготовки майбутніх вчителів технологічної освіти припускає створення навчаючого творчого середовища, де система «Знання - уміння - навички» розглядається не як мета, а як засіб всебічного розвитку особистості майбутнього вчителя, його творчого потенціалу. Як відомо, здібність до творчості є одним з основних компонентів розвиненої особистості, на формування якої і направлені всі педагогічні дії, використовувані освітньою установою.

Ефективність будь-якої творчої діяльності окрім об'єктивних причин багато в чому залежить від суб'єктивних чинників. Вчителеві технологічної освіти важливо сформувавши в учнів потребу в технологічній творчості і явно виражену мотивацію до творчості в освітній галузі «Технологія».

Існує твердження, що психічна діяльність при створенні нових рішень в процесі технічної творчості і в процесі технологічної творчості володіє єдиною структурою. У зв'язку з цим основоположні стратегії технічної творчості можуть використовуватися при навчанні технологічній творчості. До них відносяться: мозковий штурм, метод морфологічного аналізу і синтезу, стратегії формування гірлянд асоціацій, випадковості і метафор, метод контрольних питань, алгоритм вирішення винахідницьких завдань, варіант дискусійного прийому, тощо.

Звідси витікає наступна важлива педагогічна умова формування технологічної культури майбутніх фахівців освітньої галузі «Технологія» - включення студентів в імітаційне моделювання і проектування на основі використання активних методів і методів проектів, ігрових і не ігрових методів; умова, що забезпечує актуалізацію освоюваної технологічної культури в модельованих ситуаціях майбутньої професійної діяльності; їх діяльнісну екстеріорізацію; корекцію формування професійно - педагогічної і технологічної культури. Дана педагогічна умова здійснюється у рамках діялісно-творчого компоненту технологічної культури вчителя і представлена певним набором професійно значущих технологічних умінь н навичків.

На практичних заняттях формування цього компоненту технологічної культури відбувається в процесі вирішення різних технологічних завдань, моделювання педагогічних ситуацій і тому подібне. Розвиток цього компоненту в період проходження студентами технологічних і професійно - педагогічних практик декілька відрізняється від того, чим вони займаються в ході практичних занять. У даному випадку майбутні вчителі мають справу з конкретними ситуаційними умовами, конкретними учасниками педагогічних і технологічних ситуацій.

Таким чином, алгоритм освоєння технологічної культури майбутніми вчителями технологічної освіти включає послідовність наступних дій (етапів) : отримання інформації про технологічну культуру, її трансформація, осмислення технологічної культури, співвідношення її з особистою загальною культурою за допомогою актуалізації аксіологічного потенціалу технологічного знання в змісті курсу наочних дисциплін; емоційно - статево переживання значущості професійно - комунікативного оточення, що включає дискусії, диспути і інші форми реалізації діалогу; екстеріоризація цінностей технологічної культури в діяльності і спілкуванні, апробація складових технологічної культури в реальній взаємодії; забезпечення включення майбутніх вчителів технології в імітаційне моделювання і проектування та перетворення на цій основі технологічної культури, що існує.

Враховуючи вищесказане і розглядаючи технологічну культуру як системну особистісну освіту, що складається їх трьох компонентів: когнітивного, діяльнісно-творчого і особистістно-мотиваційного, нами були визначені наступні педагогічні умови формування технологічної культури майбутніх вчителів технологічної освіти :

1. Актуалізація аксіологічного потенціалу технологічного знання при вивченні дисциплін предметного блоку.

2. Організація діалогу як особливого дидактико-комунікативного середовища, яке сприяє формуванню ціннісного відношення до технологічної діяльності, до себе, як суб'єкта такої діяльності, до особистості студента.

3. Включення студентів в імітаційне моделювання і проектування, що забезпечує формування їх технологічної культури.

Щоб сукупність виділених педагогічних умов могла успішно реалізуватися, необхідно створити певні передумови для формування технологічної культури майбутніх вчителів технологічної освіти. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури були визначені такі додаткові умови, що забезпечують ефективну педагогічну підтримку формування технологічної культури студента педвузу, як: гуманістична орієнтація викладача, встановлення довірчих стосунків між викладачем і студентом та позитивний емоційний **фон** засвоєння майбутніми вчителями технологічної освіти змісту технологічних дисциплін.

Як відомо, проблема вимірювання рівня сформованості будь-якої особистісної освіти (у даному випадку - технологічної культури) пов'язана з проблемою критеріїв і рівнів її сформованості. Критерій - це ознака, на підставі якої проводиться оцінка, висновки.

Тенденції, що виявляються в сучасній освіті, до навчання і виховання культурно розвиненої, інтелектуальної особистості, індивідуальності висувають на передній план проблему формування системи критеріїв оцінки ефективності освіти.

Проблема критеріїв ефективності навчання багатоаспектна; вона повинна аналізуватися і оцінюватися з методологічних, соціологічних, культурологічних, педагогічних, психологічних і інших позицій. Критерії навчання, що виробляються в кожній з цих галузей знань, мають свою специфіку. Разом з тим тісно взаємозв'язані.

У теорії і практиці педагогічної освіти існують загальні вимоги до виділення та обґрунтування критеріїв, які зводяться до того, що критерії повинні відображати основні закономірності формування особистості; за

допомогою критеріїв повинні встановлюватися зв'язки між всіма компонентами досліджуваної системи; якісні показники повинні виступати в єдності з кількісними [3].

Критерії технологічної культури визначаються, виходячи з системного розуміння культури, виділення її структурних і функціональних компонентів, тлумачення культури як процесу і результату творчого освоєння і створення педагогічних цінностей, технологій при професійно - творчій самореалізації особистості педагога.

Для констатації наявності або відсутності у студентів технологічної культури, а також якісного і кількісного підтвердження висунутих педагогічних умов нами використовується система критеріїв оцінки, запропонована В. Д. Симоненко і адаптована для технологічної підготовки майбутніх вчителів технологічної освіти. Такими критеріями є:

1. Когнітивний (інтелектуальний) - рівень засвоєння технологічних знань, наявність навиків застосування їх до пояснення реальних ситуацій, уміння використовувати різні джерела технологічної інформації.

2. Операційно-діяльнісний(практично-діяльнісний) рівень технологічних умінь; сформованість умінь використання технологічних знань в конкретній діяльності; досягнення високої якості своєї праці за рахунок бачення цілісного процесу всього виробництва; здатність ухвалювати рішення в різних технолого-економічних ситуаціях; здібність до творчості з метою самореалізації особистості в різних видах діяльності; уміння навчати технології;

3. Особистісно-мотиваційний(емоційно-ціннісний)-рівень сформованості технологічно важливих якостей, сформованість установки на навчання технології; розвиток здібностей до рефлексії і саморегуляції; сформованість особистої позиції і наявність ціннісних орієнтації, що стверджують значущість технологічної культури для вчителя.

Таким чином, формування вчителя як суб'єкта технологічної культури забезпечується процесом розпредметнення-опредметнення. Розпредметнення

виступає моментом освоєння культурного в індивідуальній формі, опредметнення – реалізацією творчо освоєного культурного змісту в індивідуальній діяльності особистості. Зазначений механізм передбачає діалектичний взаємозв'язок освоєння досвіду технологічної культури, опредметненого в загальнокультурних знаннях, цінностях, спроектованих у площину педагогічної діяльності, тобто розкриття особистісного смислу, оволодіння способами теоретичної і практичної творчої діяльності для реформування педагогічного середовища, системи педагогічних цінностей. Формування технологічної культури є процесом, у ході якого її нормативна модель засвоюється студентом, перетворюючись у особистісну модель майбутньої творчої педагогічної діяльності.

Література:

1. Бычков Л.В. Развитие технологического творчества учащихся. - М.: Просвещение, 1996. - 23 с.
2. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: Контекстный подход. - М.: Высшая школа, 1991. - 204 с.
3. Добровольська Л. П. Фаховий відбір абітурієнтів педагогічного вузу: Дис. ... к. пед. наук: 13.00.04 /ЦППО АПН України. – К., 2001. – 231 с.
4. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя: Учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. - М.: Издательский центр «Академия», 2002. - 208 с.
5. Хозяинов Г.И. Педагогическое мастерство преподавателя. - М.: Высшая школа, 1988.- 168 с.